

7.4.2017

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo@stm.fi

Viite: STM010:00/2015

Valtakunnallinen hoidon saatavuuden ja yhtenäisten hoidon perusteiden työryhmä: Luonnos lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovuttamisen yhtenäisiksi perusteiksi

Näkövammaisten liitto ry kiittää Sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovuttamisen yhtenäisiksi perusteiksi.

Näkövammaisten liitto kannattaa valtakunnallisten yhtenäisten apuvälineiden luovutusperusteiden laatimista. Yhtenäiset ohjeet lisäävät asiakkaiden yhdenvertaisuutta ja antavat tietoa apuvälineistä asiakkaille ja heidän omaisilleen.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että apuvälineopasluonnos on kirjoitettu tavalla, joka sulkee etukäteen pois apuvälinepalvelujen piiristä tietyt asiakasryhmät, tietynikäiset henkilöt ja jopa tietyt apuvälineet. Tämä ei ole hyväksyttävää.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Näkövammaisten liitto huomauttaa, ettei YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus näy lainkaan opasluonnoksessa. Laadittu luonnos on erittäin merkityksellinen vammaisille ihmisille, sillä apuvälineillä helpotetaan vammasta ja sairaudesta aiheutuvia haittoja jokapäiväisessä elämässä ja tavallisessa arjessa. Näkövammaisten liitto vaatii, että oppaan yleiseen osaan lisätään maininta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta ja muun muassa sen artiklasta 20 Henkilökohtainen liikkuminen, artiklasta 25 Terveys ja artiklasta 26 Kuntoutus. Yleissopimuksen artiklassa 26 on asetettu sopimuspuolelle eli Suomen valtiolle toimintavelvoite: "sopimuspuolet edistävät vammaisille henkilöille tarkoitettujen kuntoutukseen liittyvien apuvälineiden ja apuvälineteknologian saatavuutta, tuntemusta ja käyttöä."

Yksilöllinen tarve ensisijaista

Näkövammaisten liitto korostaa apuvälineiden luovutuksen perusteena yksilökohtaista tarvearviota, jossa otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon asiakkaan tarpeet. Asiakkaan kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että hänen tilanteensa arvioidaan yksilöllisestä tarpees-

ta lähtien, ei näennäisen yhdenvertaisuuden nimissä yksilölliset tarpeet sivuuttaen. Esimerkiksi pöytämallinen elektroninen suurennuslaite ja kannettava elektroninen suurennuslaite eivät saa sulkea toisiaan pois. Jotkut asiakkaat tarvitsevat käyttöönsä molemmat. Jos asiakas tosiasiassa tarvitsee kumpaakin apuvälinettä eri tarkoituksiin tai eri tilanteissa, tulee apuvälineet hänelle myöntää.

Lisäksi Näkövammaisten liitto pitää välttämättömänä, että hankintalain mukaisen kilpailutuksen rinnalla käytettävä apuvälineen suorahankinta on kirjattava oppaaseen yksiselitteisesti. Ellei tätä kirjausta tehdä, apuvälinettä tarvitsevan asiakkaan yksilölliset tarpeet jäävät hankintaprosessin alle. Tämä aiheuttaa tilanteen, jossa asiakkaille hankitaan ja luovutetaan massaluonteisia apuvälineitä. Oppaassa todetaan, että ”useissa apuvälineryhmissä on kilpailutuksen perusteella valittu sopimus-toimittaja. Sopimus sitoo kaikkia osapuolia, eikä siitä voida poiketa kuin perustellusta syystä.” Näkövammaisten liitto huomauttaa, että juuri tällä tavalla asiakkaan yksilöllinen tarve sivuutetaan täysin.

Apuvälineen käytön ohjaus

Selkeä ja huolellinen perehdytys ja riittävä ohjaus apuvälineen käyttöön ovat oleellisen tärkeitä näkövammaisen asiakkaan kannalta. Tärkeys korostuu erityisesti tietoteknisten ja mobiililaitteiden osalta. Lisäksi on varmistettava apuvälineen huoltopalvelujen toimivuus.

Luonnosta tarkennettava

Näkövammaisten apuvälineiden osalta luovutusperusteita on perusteltua tarkentaa ja päivittää vastaamaan nykyisin käytettäviä termejä ja välineitä sekä käyttötarvetta. Ohessa on esitetty ne muutokset, jotka ovat välttämättömiä ja joiden tekemistä Näkövammaisten liitto vaatii.

12 39 SUUNNISTAUTUMISVÄLINEET

12 39 01 Opaskoirat

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että maininta avustajakoirasta tulee olla omana kohtana. Teksti avustajakoirasta opaskoirakohdassa aiheuttaa sekaannusta koirien käyttötarkoituksesta.

Näkövammaisten liitto huomauttaa, ettei luonnoksen tekstillä saada aikaan yhtenäisiä luovutuskäytäntöjä, koska määrittelyt ja yhtenäiset arviointikriteerit puuttuvat. On muun muassa määriteltävä, mikä on riittävän hyvä fyysinen kunto (etenkin kun liikkuminen opaskoiran kanssa nostanee useissa tapauksissa kuntoa), mikä on riittävä suunnistautumistaito, mitä tarkoittaa itsenäinen liikkuminen valkoisen kepin kanssa, miten arvioidaan kykyä huolehtia opaskoirasta sekä millä yhtenäisillä kriteereillä opaskoirakoulut tekevät esikursseilla arviot opaskoiraa hakevien soveltuvuudesta. Käyttäjällä on myös oltava tosiasiallinen mahdollisuus valita opaskoiransa yksilöllisesti.

sen tarpeensa mukaan miltä tahansa opaskoirakoululta asuinpaikastaan riippumatta.

Yllä mainittuja määrittelyjä ja kriteerejä laatimaan tarvitaan moniammatillinen ryhmä. Näkövammaisten liiton mielestä hyvä kokoonpano tälle ryhmälle on lääkäri, eläinlääkäri, opaskoirankouluttaja, liikkumistaidonohjaaja ja käyttäjien (Opaskoirayhdistyksen) edustus. Lisäksi on velvoitettava, että opaskoirakoulut sitoutuvat määriteltäviin kriteereihin.

Näkövammaisten liitto esittää, että tehtäisiin selvitys ja pilotointi kuulonäkövammaisen mahdollisuudesta käyttää opaskoiraa.

22 KOMMUNIKOINNIN, TIEDONSAANNIN JA TIEDONVÄLITYKSEN APUVÄLINEET

22 03 NÄKEMISEN APUVÄLINEET

Luonnoksessa määritellään apuvälineitä saava näkövammaisen WHO:n määritelmän mukaisesti ja mainitaan haittaluokka 10. On muistettava myös kaksoisaistivammaiset. Kun myös näköä kompensoivassa aistissa on vamma, on suositeltavaa käyttää yksilöllistä harkintaa apuvälineen luovutusperusteissa, vaikka haittaluokka 10 ei täytyisikään pelkän näkövamman osalta.

22 03 12 Kiikarit ja kaukoputket

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että kaukoputki-termi on poistettava vanhentuneena.

22 18 03 Nauhoitus ja kuuntelulaitteet

Näkövammaisten liitto edellyttää, että otsikko muutetaan muotoon ääntä tallentavat ja toistavat laitteet. Tämä on perusteltua, koska nykyisin nauhoittaminen-termin sijasta käytetään termiä tallentaminen. Nauhureita ei enää ole käytössä kuin satunnaisesti.

22 24 PUHELIMEN KÄYTÖN JA TELEMATIIKAN APUVÄLINEET

22 24 03 Puhelimet

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että maininnan pistenäppäimillä varustetuista puhelimista voi poistaa.

22 24 06 02 Multimediapuhelimet

Näkövammaisten liitto edellyttää, että otsikko muutetaan muotoon älypuhelimet. Lisäksi oppaaseen on perusteltua lisätä teksti: Älypuhelimeen saatavan puhuvan suuntautumissovelluksen (esimerkiksi Blind Square) käyttö luujohtokuulokkeiden kanssa on yksi ratkaisu näkövammaisen itsenäisen liikkumisen parantamiseen. Se ei kuitenkaan missään tilanteessa korvaa valkoista keppiä, opaskoiraa, liikkumistaidonohjausta eikä vammaispalvelulain (380/1987) mukaisia kuljetuspalveluja".

22 27 HÄLYTYS-, MUISTUTUS- JA MERKINANTOVÄLINEET

22 27 12 Kellot

Näkövammaisten liitto edellyttää, että kohtaan lisätään maininta "Esimerkiksi näkövammaisen asiakas voi saada puhuvan kellon tai pistemerkinnöillä varustetun rannekellon lääkinnällisenä kuntoutuksena yksilöllisen tarvearvion perusteella".

22 30 LUKEMISEN APUVÄLINEET

22 30 03 Äänikirjat

Näkövammaisten liitto edellyttää, että tekstiin lisätään uusi kappale seuraavasti:

"22 30 03 xx Daisy-julkaisut

DAISY (Digital Accessible Information System) on kansainvälinen standardi saavutettaville digitaalisille julkaisuille. Daisy-rakenteen avulla julkaisuissa kuten kirjoissa ja lehdissä on helppo siirtyä sivulta ja luvusta toiseen. Julkaisuihin voi myös jättää kirjanmerkkejä. Daisy-julkaisuja luetaan Daisy-soittimilla sekä erilaisilla lukusoveluksilla."

Lisäksi Celiaan liittyvää tietoa on välttämätöntä päivittää, sillä nyt osa oppaan tiedosta on vanhentunutta. Celian äänikirjoja voivat käyttää kaikki, joille tavallisen kirjan lukeminen on sairauden tai vamman tai vastaavan syyn vuoksi vaikeaa. Celian maksuttoman äänikirjapalvelun käyttäjäksi voi liittyä kirjastossa. Kun liittyy käyttäjäksi kirjastossa, ei tarvitse esittää todistusta tai lausuntoa siitä, että lukeminen on vaikeaa. Oma suullinen ilmoitus asiasta riittää. Lisätietoa www.celia.fi.

Jos lähikirjasto ei voi tarjota Celian äänikirjapalvelua, terveydenhuollon, erityisopetuksen tai vastaavan alan asiantuntija ilmoittaa asiakkaan suoraan Celian asiakkaaksi verkkolomakkeen kautta (www.celia.fi).

22 30 21 Lukukoneet

Näkövammaisten liitto edellyttää seuraavaa täydennystä: "Kahta toisiaan vastaavaa tai toiminnassa toisiaan korvaavaa apuvälinettä ei luovuteta samalle asiakkaalle paitsi yksilöllisen harkinnan perusteella silloin, kun asiakas tarvitsee tiettyyn toimintoon erimallisen laitteen kodin ulkopuolella kuin kotonaan."

22 33 TIETOKONEET JA PÄÄTELAITTEET

22 33 06 02 Kämmentietokoneet

Näkövammaisten liitto kysyy, tarkoitetaanko tässä taulutietokoneita vai sisältyvätkö ne kannettaviin tietokoneisiin. Käsitteellä mobiililaitteet viitataan sekä älypuhelimiin että taulutietokoneisiin.

22 33 18 Tietokoneiden ja verkkojen lisävarusteet

Näkövammaisten liitto edellyttää, että tietokoneiden lisävarusteissa mainitaan suurentava hiiri, jonka avulla voi suurentaa tietokoneen näyttöä.

22 36 TIETOKONEIDEN TIEDONSYÖTTÖLAITTEET

22 36 03 Näppäimistöt

Näkövammaisten liitto edellyttää, että kohtaa täydennetään siten, että siihen sisältyvät esimerkiksi pistekirjoitusnäppäimistöt, jotka sisältävät myös pistenäytön ominaisuudet. Lisäksi on mainittava esimerkkinä suurikontrastinen näppäimistö.

22 39 TIETOKONEEN TULOSTUSLAITTEET

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että näkövammaisen saattaa tarvita tietokoneen oheislaitteena apuvälineeksi näyttövarren tilanteessa, jossa hän ei pysty näkövammaan vuoksi käyttämään tietokonetta ilman sitä. Näyttövarsi turvaa ergonomisesti oikean asennon pitkäaikaiseen tietokonetyöskentelyyn. Tässä on huomattava, että apuvälineohjelmilla työskentely on aina hitaampaa kuin näkevän ihmisen työskentely. Näyttövarren avulla ehkäistään staattisia jännityksiä ja rasitusta tulee mahdollisimman vähän. Esimerkiksi Kelan kautta työ- ja opiskelukäyttöön saatavissa tietokone- ja apuvälinepaketeissa näyttövarsi myönnetään.

22 39 03 02 Pistenäytöt

Näkövammaisten liitto edellyttää, että otsikoksi muutetaan pistekirjoitusnäytöt. Termi vastaa paremmin kyseistä laiteryhmää.

Lisäksi tekstiä on muutettava seuraavasti: laitteet joiden avulla luetaan elektronisessa muodossa olevaa tekstiä. Pistekirjoitusnäyttö vastaa tietokoneen näyttöä, ja se vaatii toimiakseen erillisen ruudunlukuohjelman asentamista. Pistekirjoitusnäytön rivillä on kerralla luettavissa esimerkiksi 40 tai 80 pistekirjoitusmerkkiä. Luokkaan sisältyvät myös pistekirjoitusnäytöt, joissa on lisänä tekstin kirjoitusmahdollisuus. Pistekirjoitusnäyttö voidaan luovuttaa kuurosokealle ja sokealle yksilöllisen tarvearvion perusteella."

Näkövammaisten liitto ei pidä rajausta syntymäsokeisiin perusteltuna, sillä vain osa pistekirjoitusta sujuvasti käyttävistä on syntymäsokeita. Pistekirjoitusnäyttö on välttämätön kaikille sokeille pistekirjoitusta käyttäville.

22 39 06 Tulostimet

Oppaassa todetaan, ettei tulostinta luovuteta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä. Näkövammaisten liitto edellyttää, että poikkeuksen tästä muodostaa pistekirjoitustulostin, joka mahdollistaa pistekirjoituksen tulostamisen paperille. Näin näkövammaisen voi lukea tulostamaansa pistekirjoitusta ilman tietokonetta.

22 39 07 Ääneen perustuvat näytöt

On tärkeää, että puhesyntetisaattorit voidaan luovuttaa tietokoneen apuohjelmaksi yksilöllisen tarvearvion perusteella myös kuulonäkövammaiselle. Lisäksi opasta on täydennettävä maininnalla "erikseen asennettavalla ruudunlukuohjelmalla toimivat puhesyntetisaattorit".

22 39 09 Vaihtoehtoiset tulostuslaitteet

Näkövammaisten liitto edellyttää, että otsikoksi muutetaan ohjelmalliset puhesyntetisaattorit. Lisäksi tekstiä on muutettava seuraavasti: "Kohtaan sisältyvät esimerkiksi ohjelmat, jotka muuntavat tietokoneen tai muun päätelaitteen näytöllä esitettävän tekstin synteettiseksi puheeksi. Puhesyntetisaattoriohjelma voidaan luovuttaa näkövammaiselle ja kuulonäkövammaiselle yksilöllisen tarvearvion perusteella."

22 39 12 02 Ruudunlukuohjelmat

Näkövammaisten liitto edellyttää, että kohtaan lisätään teksti: "Näytön tiedon muuntaminen puheeksi voi edellyttää ruudunlukuohjelman lisäksi erillistä puhesyntetisaattoriohjelmää (ks. 22 39 09). Näytön tiedon muuntaminen pistekirjoitukseksi edellyttää erillistä pistekirjoitusnäyttöä (ks. 22 39 03 02 Pistekirjoitusnäytöt).".

22 39 XX puuttuu kokonaan: Skanneri ja tekstintunnistusohjelmat

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että oppaasta puuttuvat kokonaan paperimuodossa olevan tekstin skannauslaitteet ja niihin yhdistetyt tekstin tunnistusohjelmat (OCR). Nämä muuttavat paperimuodossa olevan tekstin sähköiseen muotoon ja tekstintunnistusohjelma tekee siitä asiakirjan, jota on mahdollista lukea ruudunlukuohjelman tai muun näkövammaisen käyttämän tietokoneeseen liitettävän apuvälineen tai apuvälineohjelmiston avulla.

Lisätietoja sosiaaliturvapääällikkö Olli-Pekka Rättäri, op.rattari@nkl.fi, 050 585 0374

NÄKÖVAMMAISTEN LIITTO RY

Jukka Tahvanainen
toimitusjohtaja

Sari Kokko
järjestöjohtaja